

ANADOLU VE BALKANLAR'DAKİ KARACAOĞLAN'LARIN SOSYOLOJİK BİR KARŞILAŞTIRMASI

Prof.Dr. Muzaffer Tufan

1.) Halk Edebiyatı ve Toplumun İhtiyaçları:

II.Uluslararası Karacaoğlan Sempozyumunda, Çukurova halk kültürüyle diğer ülkelerin halk kültürünü karşılaştıran bildiriye de yer verildiğini gördük. Bizim bildirimizde de Karacaoğlan'ın Anadolu ve Balkanlar'da nasıl ele alındığını karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Bir Anadolu şairi olarak bilinen Karacaoğlan'ın 17.yüzyılda yaşadığı ve eserlerini verdiği genel kabul gören bir görüştü. Bu dönemde bir tek Karacaoğlan bulunduğu ve bu mahlası kullanmış olan başka bir şairin bulunmadığı düşünülüyordu. Ancak Fuad Köprülü ile Saadetin Nüzhet, "bu adı kullanan başka şairlerin yaşamış olmasının ihtimal dâhilinde bulunduğu" (1) dikkat çekmişlerdir.

Şükrü Elçin'in de belirttiği üzere Ahmet Kutsi Tecer ve Raif Yelkenci daha sonra yaptıkları araştırmaları Karacaoğlan'ın 16. yüzyılda yaşadığı sonucuna varmışlardır. (2) Köprülü de 1599 tarihli bir eserde Karacaoğlan'ın adının geçtiğine işaret ederek bu tartışmalara yeni bir boyut katmıştır. Bu tartışma sürüp giderken sayın Elçin'in (3) Viyana Milli Kütüphanesinde bulunduğu bir belge konuya açıklık getirmiş ve Elçin burada bulunduğu Karacaoğlan'a ait "Alaman dağları türküsü" adlı şiirden hareketle "Karacaoğlan'ın 15. asrın sonunda veya 16.asrın başında" doğduğuna, Kanunî ve II. Selim devirlerini idrak ettiğine kanî olmuştur. Bu türkü Kara-

- (13) Fuad Köprülü, Saz Şairleri, II, 1962, a, 321; Saadetin Nüzhet (Ergun), Karaca Oğlan'a dair, Halk Bilgisi Mecmuası, C.1., 1928, s.131-132.
- (14) Ahmet Kutsi Tecer, Karaca Oğlan'a Yeni Bir Bakış, İstanbul (Sanat-Edebiyat) dergisi, sayı 10, 1954.
- (15) Şükrü Elçin, Halk Edebiyatımızda Kaynaklar Meselesi ve XVI.ncı Asır Ozanı Karacaoğlan, s. 13-30.

caoğlan'ın bir ordu şairi olduğunu ve uzun süre Rumeli'de yaşadığını göstermektedir. Bektaşî meşrep bir şair olan Karacaoğlan'ın orduyu coşturucu ve bütünleştirici bir etki yaratacak şiirler yazdığı sanılmaktadır.

Edebiyat alanının bize sağladığı bu malzemeler elbette ki ham-madde niteliğindedir. Bizim açımızdan önemli olan, bu olgulardan çıkarılabilecek sosyolojik sonuçlardır. İşte Osmanlı İmparatorluğu döneminde farklı bölgelerde aynı adı kullanarak kahramanlık ve aşk türküleri yazan birden fazla şairin yetişmiş olması da bunların, toplumun bu döneme has bazı ihtiyaçlarını karşıladıklarını göstermektedir. Bir başka deyişle, toplumun temel değerleri onun bütün hayat alanlarına olduğu gibi, sanat eserlerine de yansımaktadır. Osmanlı toplumunda kahramanlık, fedakârlık, toplum için yaşama ve kendini topluma feda etme değerleri egemen olduğu için kahramanlık türküleri ortaya çıkmıştır.

2. Balkanlar'daki Karacaoğlan'ın Şiirleri **Türk Kültür, Millî ve Toprak Bütünlüğünün Simgesi:**

Duman bürüdü yolumuz	Yürek doymaz havasına
Şaşdı aklumuz bilümüz	Şükür indük ovasına
Susuz kurudu dilümüz	Varduk hem yaylasına
Sarpdur Alaman dağları.	Sarpdur Alaman dağları.
Çokdurur taze meyvası	Dünyede şey kalmaz olur
Lezzetlü kızıl alması	Sağ olan baş gene gelür
Sarmış olmuş ayvası	Karacaoğlan gör nice bilür
Sarpdur Alaman dağları.	Sarpdur Alaman dağları. (4)

Yukarıda sunulan şiir Karacaoğlan'ın Viyana Millî Kütüphanesinde bulunan "Alaman Dağları Türküsü" adlı 11 dörtlükten alınmıştır. Bu 8 heceli şiir, Kanunî ile onun veziri Hürsev

(4) Viyana Millî Kütüphanesi, nu. A. F. 437.

Paşa zamanında Orta Avrupa sefeleri sırasında söylenmiştir (5). Bu şiirde Türk ordularının aşığı sarp Alaman (aslında Avusturya) dağları, yaylalar, ovalar, fethedilen şehirler, bahçeler, kızıl elmalar, sarı ayvalar ve Balkanlar'ın yürek doyulmaz havası dile getirilirken özellikle şu önemli mesaj vurgulanmaktadır: "Sağ olan baş gene gelir". İşte bu ümit ışığı orada kalan soydaşlarımızı ayakta tutmaktadır.

"Ayrılık gibi derd olmaz" ana kafiye veya nakaratını taşıyan bir şiir Viyana Millî Kütüphanesi'nde 16. asra âit bir mecmuada altı dörtlük halinde daha uzun ve değişik olarak kaydedilmiştir. (6)

Balkanlar'daki Karacaoğlan'ın "Alaman Dağları Türküsü" ve "Ayrılık gibi derd olmaz" şiirlerine benzeyen diğer birçok dizeler de mevcuttur. Bunlardan birisinin 1663-1664 Avusturya Seferi sebebiyle Fazıl Ahmet Paşaya bağlanmış (7) destanın, şairimizin olması kuvvetle muhtemeldir. 16.asrın Ahmed Paşaları arasında 1543'te Peşte kuşatması sırasında Rumeli Beylerbeyi olan, 1543'te Volpo kalesini fetheden, 1548'de Şah Tahmasb'ın Muş, Erciş ve Ahlat çevresini yağma ve tahrip ettiği günlerde kendisine düşen hizmet yapmış, 1552'de Avusturyalılara karşı Macaristan serdarlığına getirilmiş, Tamışvar fethinde kahramanlığı görülmüş ve nihayet 1554'te Nahcivan seferinde veziriazam olmuş, adaleti, dindarlığı ve disiplini ile ordunun ve halkın sevgisini kazanmış Kara Ahmed Paşa'nın (8) şairimize ilham vermesi çok tabii bir olaydır. (9)

Yukarıda aktarılan alıntıda Fazıl Ahmet Paşaya bağlanmış destanında aşağı yukarı bütün Türk coğrafyası sunulmaktadır. Bir yanda Türkler'in elinde bulunan Macaristan başkenti Peşte, öte yanda Azerbaycan'ın Nahcivan adlı şehri, ortada ise Muş, Erciş ve Ahlat 16.yüzyılda Türk toprak ve millî bütünlüğünü sağlamış durumda görünmektedir. Budimpeşte'den Nahcivan'a kadar uzanan

(16) Ş. Elçin, aynı eser, s.19, 22.

(17) Flügel Kataloğlu, A.F. 334. 162. b.

(18) Köprülü, II, s. 318.

(19) İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı tarihi Kronolojisi, II, 1948.

(20) S. Elçin, aynı eser, s.20.

coğrafyada Türk bayrağı dalgalanmakta, Türk dili hâkim olmaktadır. 16. ve 17. yüzyıllarda sadece Türkler değil, Boşnaklar, Arnavutlar ve Balkanlar'ın öteki etnik grupları Türkçe yazmaktaydılar. Bu konuda Kültür Bakanlığınca yayımlanan özel kitaplara bakabilirsiniz. (10)

Orta Avrupa'da Orta Asya'ya kadar uzanan Türk toprak ve millî bütünlüğünde Balkanlar'ın, Anadolu'nun ve Azerbaycan'ın Karacaoğlanlar'ı değişik varyasyonlar üzerinde benzeri konuları ustaca dile getiriyorlardı:

Yine ben bir güzel gördüm Cân içinde cana bengzer	Bakışı adam öldürür Kendüsi sultana bengzer.
--	---

Karadur kirpüğü kaşı Ongulmaz bağrumun başı Kendüsi bir hümâ kuşi Yangagı gülnâra bengzer.	Karacaoğlan ne durursing Yâri agyâra virursing Bundan özge ne umarsing Hurilerin hûra bengzer (11)
---	---

Şükrü Elçin'in belirttiği gibi, Rumelili olduğu veya uzun süre orada yaşadığı anlaşılan Karacaoğlan'ın tarihî bir-iki şiire göre Türk ordularının doğu ve güney seferlerine de iştirak ettiği anlaşılıyor. Bu hareketli hayat onun bestelerinin, şiirlerinin ve ününün bütün imparatorluk sınırları içinde yayılmasını sağlamıştır. Orduya intisap etmiş, serhat kalelerinde bulunmuş, Tuna'ya kadar gitmiş bir Mevlevî olması ihtimal dahilindeki Aşık Ömer'in (12) şiirleri ve besteleri ile karşılaştığı,

Karacaoğlan eski meseldir
Biz şair saymayız övle ozanı

(21) Hamdi Hasan. Bosna Kütüphanelerinde Türkçe yazılan şiirler, Ankara 1989.

(22) Ş.Elçin, aynı eser. s.23: Varsağı.

(23) Köprülü, II, 253-259, 1962.

mırsaları zikrettiği (13) ve Necati Karaer'in güneyli şâir olarak düşündüğü (14) şahıs bu Karacaoğlan'dır. Aşık Ömer'in kendi zamanından uzakta artık "mesel" olmuş bir meslektaşını, 15. yüzyıldan sonra yerini "âşık" sözüne bırakmış "ozan" sözü ile kötülemesini tabii görmek lâzımdır. (15)

Sadece Elçin, Köprülü, Ergun, Tecer ve Karaer değil, Balkanlar'da bir Karacaoğlan'ın varlığı ihtimali üzerinde Radloff, Hasan Eren, Nihat Sami, Öztelli vd. de durmuşlardır. Örneğin, Hasan Eren'in "Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar" adlı çalışmasına bakılırsa Köprülü'nün Öksüz Aşık, Nihat Sami'nin Kul Mehmet ve kendisinin (yani, H.Eren'in) Öksüz Ali adına kayıtlı gördükleri "Tuna" şiiri, Radloffun tespit ettiği hikâyede değişik olarak şairimizin adını taşımaktadır, onun olması mümkündür. Bu münasebetle Radloffun metinlerinden;

şu iki dördlüğün burada anılmasını uygun bulmaktayız:

Ataman dağından gelip geçersing	Karacaoğlan bunu bekle dedi mi
Çok yiğdiding müşkülünü açarsing	Gece gündüz akar gider kademi
Analar ağlatıp kanglar saçarsın	Ener Belgrat Vama'yı Vidin'i
Sevlemeyi dili yoktur <u>Tuna</u> 'ning.	Sarhatlara ağrar yolu Tyna'ning.

3. Sonuç

Anadolu ve Balkanlar'daki Karacaoğlan'ların sosyolojik karşılaştırması, Osmanlı İmparatorluğu döneminde farklı bölgelerde aynı adı kullanarak kahramanlık ve aşk türküleri söyleyen birden fazla şairin yetişmiş olduğunu, bunların toplumun bu döneme has ihtiyaçlarını karşıladığını göstermektedir.

Bugünkü toplum yapımız ise maddeci değerler üzerine kurulu olduğu için edebiyat ve sanat alanlarında oluşan değerlerdir. Ancak şurası unutulmamalıdır ki, maddeci toplumlar, Roma ve Bizans

(24) Ergun, Aşık Ömer, Şâimâme, s.433.

(25) Karaer, 34, 36.

(26) Köprülü, Ozan, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, s.289, 1934.

İmparatorluklarında da görüldüğü gibi, çökmeye ve yerlerini dinamik, bütünleşmiş ve fedâkârlık ile yaratıcılık temeline dayanan toplumlara bırakmaya mahkumdur. Önümüzde duran Japonya örneği Türk dünyasını uyandırmaz mı? Sonuç olarak, Karacaoğlan'ın

Dünyede şey kalmaz olur, Sağ
olan baş gene gelür, mesajı

her an ilham ve ışık verici teşvik etkeni olabilir, kanaatindeyiz.